

Utópikus regény

Mildred a telefonnál nem tudott a nevetéstől magához térni.

Montagk bement a hálósobába, kikereste szekrényében a nyilvántartásból a „Kivizsgálendő ügyek (?)” felíratú iratsomót. Megtalálta benne Faber nevét. Nem jelentette fel, de nem is törölte. Egy szárny-telefonkészüléken feltárcsázta Faber számát. A telefonvonal túlsó végén a készüléknek egy tucatszor kellett kiáltoznia Faber nevét, amíg végül a tanár vékony hangján jelentkezett. Hosszabb hallgatás. — Kérem Montagk úr?

— Tanár úr, egy furcsa kérdésem lenne. Hány példány lehet még a bibliából az egész országban?

— Dehát miről van szó tulajdonképpen?

— Szeretném tudni, hogy egyáltalában van-e még néhány példány.

— Törbe akar csalni, ki hallott ilyesmiről telefonon beszélni!

— Hány példány van még Shakespeare, Plato műveiből.

— Egyetlen egy sem. Éppen olyan jól tudja, mint én, egyetlen egy sincs.

Ezzel letette a kagylót.

Montagk is letette a hallgatót. Egyetlen egy sincs. Ezt természetesen maga is jól tudta, hiszen a tűzészeti könyvjegyzék is tanúsította. De magának is érthetetlenül szerette volna Fabertől is hallani.

Mildred kinn állt a folyosón boldog elragadtatásban. — Átjönnek a barátnőim.

Montagk megmutatta a könyvet: — Ez a könyv az ó- és újtestamentum, és...

— Csak ne kezd újra, kérlek.

— Talán az utolsó példány a mi világrészünkön.

— Estig be kell szolgáltatnod. Hiszen Beatty tudja, hogy nálad van.

— Nem hiszem, hogy tudja, milyen könyv van nálam. De melyiket adjam helyette? Jeffersonot adjam át? Vagy inkább Thoreau-t? Melyik ér a legkevesebbet? Ha valami mást adok át, s Beatty véletlenül tudja, melyiket hoztam el, akkor azt gondolhatja, hogy egész könyvtárunk van.

Mildred arca megrándult. — Látod mit tettél? Milyen nagy bajba sodortál bennünket. Mi fontosabb neked, én vagy ez az ócska biblia? — Hangja sikollyá hegyesedett. Úgy ült ott, mint egy viasz-baba, amely saját lázában olvadni kezd.

Montagk most mintha Beatty hangját hallotta volna: — Ül le, Montagk. Nézd ezt a lapot, olyan szelíd, akár egy szíromlevél. Gyűjtsd meg az első lapot, aztán a másodikat, olyan lesz mindegyik, mint egy fekete lepke. Szép, úgy-e? A másodikon gyűjtsd meg a harmadikat, és így tovább sorban, akár egy futó tűzláncot, fejezetet fejezet után, mindazt az ócska holmit, ami benne van, a hazug ígéreteket, a felfújt véleményeket és avult bölcseségeket. — Beatty ott ült, homlokán gyöngyöző izzadság, előtte a földön pedig garmadában kunkorodó fekete papírűszkók.

Mildred éppen olyan hirtelenül abbahagyta a sírást, mint ahogy elkezdte. Montagk ügyet sem vetett rá. — Nincs más hátra, — mondta mintegy magának, — mielőtt a könyvet átadom, valahogy másolatot kell róla szereznem.

— Talán csak nem mulasztod el a fehér bohócot ma este, ha jönnek a többiek — kiáltott Mildred.

Montagk megállt az ajtóban, Mildrednek háttal. — Millie?

Egy kis csend. Aztán: — Tessék.

— Millie, szeret téged az a fehér bohóc?

Csend.

— Millie, szeret téged... — nyelvét végigvonta ajkán — szeret téged a te családod, nagyon szeret, igazán szeret Millie?

Szinte látta Mildred meghökkent arcát.

— Mit akarsz ezzel a buta kérdéssel?

Legszívesebben elsírta volna magát, szeme azonban száraz maradt.

— Ha meglátod kinn azt a kutyát, — mondta Millie, — rúgj bele helyettem is.

Egy kicsit hallgatózott, habozott az ajtó előtt. Aztán kinyitotta, és kilépett.

Nem esett már, a nap éppen lebukott a derült esti égen. Az utca, a pázsit tökéletesen üres volt, elhagyott. Fellélegzett, becsukta maga mögött az ajtót.

**

Földalattin ment.

Mintha elhaltam volna, gondolta magában. Mikor kezdődött ez az érzéketlenség tulajdonképpen és hol? Az arcomon? A testemben? Talán akkor éjjel, amikor belebotlottam abba az orvosságos üvegcsébe?

Majd elmúlik az érzéketlenség, gondolta. Lehet, hogy eltart egy ideig, de lerázom magamról, vagy Faber segít lerázni. Kell valahol lenni valakinek, aki segít visszaszerezni volt arcomat, régi kezeimet. Hiszen még a mosolyomat, azt arcomra ragadt mosolyt is elvesztettem. Nagyon hiányzik.

Az alagút ott száguldott mellette, sárga és szurokfekete csempe, sárga és szurokfekete, számok és feketeség, mind több feketeség egybefolyva.

Valamikor gyermekkorában ott ült a tenger sárga fövényén, egy forró kék nyári napon, és egy rostába homokot meregetett, mert valamelyik kegyetlen rokona azt ígérte, hogy egy garast kap, ha telemeri. De minél gyorsabban merte, annál gyorsabban kifolyt a homok. Keze belefáradt, a homok égette, de a rosta üres maradt. Csak ült a forró napon, hangtalanul, arcán nesztelenül könnyek csordultak végig.

Ahogy most a csővonat a város dermedt pincéin át rohant, annak a nyári napnak szörnyű tanulsága újra belefészkelte magát az agyába. Lenézett, észrevette, hogy a bibliát kinyitva kezében tartja. Mások is voltak a kocsiban, de ő nem tette el a könyvet, mert egyszerre az a bolond gondolata támadt, hogyha gyorsan mindent elolvas, akkor a homokból talán valami a rostában marad. Olvasott, de a szavak átpereregtek, ő pedig arra gondolt, néhány óra múlva Beatty előtt állsz majd, s átadod a könyvet, egy szót sem szabad hát kihagynod, minden sorát meg kell jegyezned. Nincs más, magámnak kell megtennem.

Görcsösen szorította a könyvet.

A szókürt harsogott:

— Zander fogpaszta.

— Hallgass, mondta magában Montagk. — Nézzétek a mezők liliomait...

— Zander fogpaszta.

...nem munkálkodnak...

— Zander

— Nézzétek a mezők liliomait, hallgass már el, hallgass!
— fogpaszta.

Felütötte a könyvet, lapozgatott benne, tapogatta az oldalakat, mint a vak, s a betűk egyenként szöktek meredt szemébe.

— Zander. Betűzzük: Z...a...n...

— Nem munkálkodnak, nem fonnak...

A forró homok átpereg az üres rostán.

— Zander fogpaszta csodát tesz.

— Nézzétek a liliomokat, a liliomokat, a liliomokat...

— Zander fogtisztítószer...

— Hallgass már, hallgass, hallgass! — Olyan esedező kiáltás tört ki belőle, hogy utitársai megdöbbenve meredtek rá, visszariadtak attól az embertől, aki most tébolyult, kidülledt szemekkel felugrott, értelmetlen szavakat hebegett, s a nyitott könyvvel hadonászott, utitársai, akik eddig nyugodtan ültek, s talpukkal csapkodták a taktust a Zander fogpasztára, Zander remek, utolérhetetlen fogpasztájára, Zander fogpaszta, fogpaszta, egy-kettő, egy-kettő-három, egy-kettő, egy-kettő-három, emberek, akiknek ajkán visszhangzott a fogpaszta, a Zander fogpaszta. A szókürt mintha jóvá akarta volna most tenni Montagk kitörését, egyszerre zenét bőfögött ki, zenét bádogból, rézből, ezüsből, krómból, bronzból. Az embereket egyszerűen lehengerelte, meg sem moccantak, mintha odacövekelték volna őket. A csövonat száguldott velük a dermedt alagutakon a város alatt.

— A mezők liliomai...

— Zander.

— Liliomok, nem hallod!

Az emberek tágra nyitották a szemüket.

— Hívjátok a kalauzt!

-- Ez bizonyosan nem egészen...

Knoll View!

A vonat sipítva megállt.

Knoll View! — üvöltött az állomás.

— Zander — mondta a szókürt halkán.

Montagk alig hallhatóan: — Liliomok...

A vonat ajtaja nyikorogva megnyílt. Montagk felemelkedett. Az ajtó megcsikordult, kezdett bezárulni. Csak akkor ugrott egyetlen lökéssel utitársai mellett az ajtó felé, hangtalan belső kiáltással, és az utolsó percben keresztülfúrta magát a már majdnem becsukódott tolóajtón. Végigfutott az alagúton, fel a fehércempés lépcsőkön, ügyet sem vetve a mozgó lépcsőkre, mozgást akart érezni lábaiban, karjait lóbálni, tüdejét ziháltatni, éles szelet érezni tor-

kában. A távolból oda hallatszott: Zander, Zander, Zander — a vonat sziszegett, mint a kigyó és eltűnt a kötömbben.

**

- Ki az?
- Montagk.
- Mit kíván?
- Engedjen be.
- Nem csináltam semmit!
- Hiszen magam vagyok, az ördögbe is!
- Megesküszik?
- Esküszöm!

Az ajtó lassan kinyílt. Faber kikémlelt a nyíláson, vénnek látszott most, töpörödöttnek, ijedtnek. Azt hihette volna az ember, hogy már évek óta nem hagyta el a házat, mintha odaragadt volna a fehér gipszfalakhoz. Szája széle, arca fehér volt, haja is fehér, szeme fénytelen, kékje is sápadt, fehér. Akkor megpillantotta a könyvet Montagk hóna alatt, s mindjárt nem tűnt fel olyan öregnek és töpörödöttnek. A félelem is eltűnt lassan.

— Bocsásson meg. Óvatosnak kell lenni.

Tekintete odatapadt a könyvre Montagk hóna alatt. — Szóval mégis igaz.

Montagk belépett, az ajtó becsukódott.

— Foglaljon helyet. — Faber hátrálva ment, mintha attól félne, hogy a könyv megszökik, ha kiengedi szeme ügyéből. Mögötte a hálószoba ajtaja nyitva állt, asztalán egymás hegyén-hátán gépalkatrészek, szerszámok. Montag ugyan csak futólag látta, mert Faber, mihelyt tekintetét észrevette, megfordult és gyorsan becsukta az ajtót, és reszkető kezével a kilincset tartva, megállt az ajtóban. Habozva nézett Montagkra, aki a könyvet az ölében tartva leült. — Ez a könyv... honnan...?

— Eltulajdonítottam.

Faber most nézett először a szemébe. — Maga ugyan bátor.

— Nem — ellenkezett Montagk. — A feleségem nem sokáig él már, egy barátnőm pedig már meghalt. Valakit, akivel megbarátkozhattam volna, alig egy napja megégettek. Csak maga tud rajtam segíteni, hogy lássak. Hogy lássak...

Faber keze megrándult. — Szabad?

— Ó, ezt — mondta, s odanyújtotta a könyvet.

— De régen volt. Nem vagyok vallásos, nagyon, nagyon régen volt. — Lapozgatott a könyvben, itt-ott elolvasott egy részt. — Szakasztott olyan, amilyennek emlékszem rá. Atyaisten, mit csinált belőle a televízió! Krisztus ma a család tagja. Azt hiszem maga az

uristen se ismerne rá egyetlen fiára ebben a maskarában. Mézeskalács-megváltót csináltak belőle, csupa szaharin és cukorszirup, és finom célzásokat tesz bizonyos gyártmányokra, amik a hívők üdvösségéhez nélkülözhetetlenek. — Faber beledugta az orrát a könyvbe. — Tudja maga, hogy a könyvek szerecsendióra meg más trópusi fűszerre szaglanak? Valamikor, gyermekkoromban, de sokat szaglásztam a könyveket. Isteném, valamikor micsoda gyönyörű könyvek voltak, mielőtt el nem pusztítottuk őket. — Tovább lapozott: — Montagk, én nagyon gyáva ember vagyok. Annakidején, nagyon régen, láttam, hogy közeledik. Én egyike vagyok azoknak a nem terhelteknek, akik felemelhették volna szavukat, amikor a „vádlottakra” már senki sem hallgatott, én azonban nem szólaltam fel, és ezzel magam is bűnössé váltam. És amikor a könyvelégetést bevezették, hogy a tűzoltókat foglalkozáshoz juttassák, akkor morogva bár, de beletörődtem; hiszen akkor már nem volt senki, aki együttmorgott volna, nemhogy együtt tiltakozott, lármázott volna. Most pedig már késő. — Faber becsapta a bibliát. — Nos, megmondja nekem, mi hozta ide?

— Senki sem hallgat már a másokra. A falakkal nem beszélhetek. Hiszen azok engem beszélnek agyon. A feleségemmel nem beszélhetek, ő a falaké, falakhoz ragadt testestől-lelkestől a falaké. Nekem pedig szükségem van valakire, aki meghallgat, aki meghallgatja mondanivalómat. Ha kibeszélem magam, talán mégis kilyukadok valami értelmes dologra. Szeretném megtanulni magától, hogy kell értelemmel olvasni.

Faber figyelmesen vizsgálta Montagk keskeny, szederjes arcát. — Mondja csak, hogy történt ez? Mi ütötte ki a kezéből a tűzfecskendőt, a fáklyát?

— Nem tudom. Mindenünk megvan, ami a boldogsághoz kell, mégsem vagyunk boldogok. Valami hiányzik. Körülnéztem. Az egyetlen dolog, amiről bizonyosan tudom, hogy nincs az életünkben, az a könyv, amit most már 10—12 éve állandóan gyűjtögetek. Így jöttem arra a gondolatra, hogy talán a könyv hiányzik nekünk.

— Maga egész reménytelen rajongó — mondta Faber. — Valósággal nevetséges volna, ha nem annyira életveszélyes. Nem a könyv hiányzik magának, hanem valami, amiről valaha a könyvek írtak. Ezt akár a televízió is elmondhatná. Ugyanazt az értelmet a rádió és a televízió is elmondhatná. De nem teszi. Nem, maga nem a könyvet keresi, nem a könyv hiányzik. Ugyanúgy megtalálhatja régi gramofonlemezeken, régi filmekben, megtalálhatja régi barátokban, a természetben, saját magában. Nemcsak könyvekben őrződnek meg azok a dolgok, amikre emlékezni akarunk. A könyv maga nem varázsszer. A varázs abban van, amit a könyv leír, abban a módban, ahogy a

világmindenség darabjaiból ruhát készít a lelkünknek. Ezt maga természetesen nem tudhatja, és most sem érti, mit gondolok. Érzelmileg azonban igaza van, és ez a fontos. Három dolog tűnt el az életünkben.

— Először: tudja-e miért olyan fontosak az olyan könyvek mint ez is? Mert színvonaluk van. Mit jelent a színvonal? Számomra ez a könyv váza, lelke. Ennek a könyvnek is pórusai vannak, arca van, nagyító alá lehet tenni és hihetetlen bőségű életet fedezünk fel benne. Minél több pórusa van, minél több valószerűen rögzített eleven egyéni részlet, vonás van egy arasznyi papíron, annál inkább irodalom. Legalább is az én véleményem szerint. Jelentős egyéni vonás, friss élmény. A jó író gyakran megfogja az életet. A közepesek csak felületesen érintik, a rosszaktól beköphetik a legyek.

— Látja most már, hogy miért félnek a könyvtől, miért gyűlölik? Mert bemutatják az életet minden pórusával. Az emberek viszont kényelemszeretetből inkább viaszbabukat néznek, pórusok, hajszálak, kifejezés nélkül. Olyan időket élünk, amikor a virágrágból akar élni, nem pedig jó esőből és zsiros fekete földből. Pedig még a tűzijáték is, akármilyen szép, a föld vegyi műhelyéből származik. Mi meg azt hisszük, hogy a valóságot megtagadva, virágból és tűzijátékból élhetünk. Ismeri-e azt a mondát Anteusról, arról a hatalmaserejű lényről, akinek az ereje győzhetetlen volt, amíg mindkét lábával a földön állt? Csak amikor Herakles fölemelte a levegőbe, csak akkor vesztette el, erejétől elhagyva, az életét. Ha ez a monda nem ránk vonatkozik, itt és most, akkor semmi sem. Ez tehát az első dolog, amire szükségünk van. Színvonal, életből szőtt vallomás.

— Hát a második?

— Ráérő idő.

— De hiszen van szabadidőnk elég.

— Szabad időnk? Az van. De időnk gondolkodásra? Aki nem százötven kilométeres sebességgel rohan úgy, hogy másra mint halálos veszélyre nem is tud gondolni, az valami sportot űz, vagy ott ül a televíziós falak között. Ezekkel pedig nem lehet feleselni, a televízió valóságnak tolakodik fel, igényei vannak, megszabja a gondolataidat. Mindig igaza van, a látszat mindig mellette szól. Olyan ellenállhatatlanul magával ragad, ahová csak akar, hogy az embernek ideje sincs szembeszállni ezzel az örülséggel.

— Csak a „család” az élet!

— Mit mond?

— A feleségem szerint a könyv nem valóság.

— Hálisútnak, azt legalább be lehet csukni, azt mondhatjuk neki „várj csak egy kicsit”. A könyvnek lehet parancsolni. De va-

jon ki tud szabadulni a televíziótól, ha egyszer karmaiba kerítette az embert? Azt csinál vele, amit akar. Olyan világgá hazudja magát, mint az igazi, valósággá válik. A könyvet meg lehet cáfolni értelemmel, de minden tudomásom és kételkedésem ellenére még sohasem voltam képes szóhoz jutni egy száztagú szimfónikus zenekarral szemben, kivált ha 3 D-színű és térhangú televízión közvetítik azon a valószerűtlen négy falon. Az én szobám, látja? négy csupasz gipszfalból áll. Aztán itt van ez is. — Két kis gumidugaszt mutatott. — A fülemnek, ha földalattin útamoz.

— Zander fogpaszta — mondta Montagk csukott szemmel. — Hogy tudunk valaha ebből a kátyúból kikerülni? Nem segíthetnének-e rajtunk a könyvek?

— Csak akkor, ha a harmadik föltétel is megvan hozzá. Az első, ahogy mondtam, a vallomás színvonala. A második: ráérő idő, hogy belülről magunkévá tegyük. A harmadik: aszerint cselekedni, ami e két dolog együtt hatásából ered. Sajnos, alig hiszem, hogy egy aggastyán és egy pártütő tűzőr a dolgok mai állásán sokat változtathat.

— Én tudok könyveket szerezni.

— Csak veszélyeztetné magát.

— Hiszen éppen ez a jó; ha az embernek nincs veszteni valója, akkor a haláltól sem fél.

— Látja, — nevetett Faber — most valami rendkívülit mondtott, anélkül, hogy valahol olvasta volna.

— Ilyesmi is van a könyvekben? Én csak úgy vaktában mondtam.

— Annál jobb, akkor nem nekem cirkalmazta ki, sőt még saját magának sem.

Montagk közelebb hajolt hozzá. — Ma délután az jutott eszembe, ha valóban szükség van könyvekre, akkor valami nyomdát kellene szerezniünk, és sokszorosítanunk.

— Kicsoda?

— Maga és én.

— Engem hagyjon ki. — Faber egyszerre mintha kővé meredt volna.

— Hallgassa meg a tervemet...

— Ha még egy szót szól, meg kell kérnem, hogy hagyja el a házat.

— Hát nem volna hajlandó...?

— Nem, ha olyasmiket beszél, amik a veszthelyre juttatnak. Csak akkor hallgathatnám meg, ha legalább a lehetőségét látnám annak, hogy otthagya a tűzőrséget, ha mondjuk arra gondolna, hogy könyveket nyomassunk, és az egész országban szerteszét becseni-

pésszük a tűzörök lakásába, hogy ezeket a gyújtogatókat egymás ellen szorítsuk, akkor hajlandó lennénk...

— Arra gondol, hogy becsempésszük a könyveket, aztán feljelsük őket, és nézzük, hogy borítják tűzbe a tűzörök házát?

Faber nagy szemeket meresztett rá, mintha egészen új embert látna maga előtt. — Hiszen csak tréfáltam.

— Ha azt gondolja, hogy érdemes, én e szavára ráállok.

— Erről nem tudok kezeskedni. Hiszen valamikor volt könyvünk elég, mégis idejutottunk. Hanem egy lélekzetvételnyi időre meg egy kis okosságra nagy szükség lenne. És akkor, talán ezer év múlva, nem leszünk már olyan mélyen. A könyvek arravalók, hogy hogy emlékeztessenek bennünket, milyen szamarak és tökfilkók is vagyunk; azt a szolgálatot teszik nekünk, amit azok, akik Caesar-nak győzelmi útján a fülébe súgták: Ne feledd, Caesar, hogy halandó vagy! Senki sem utazhatja be a világot közülünk, ismerhet meg minden várost, s beszélhet mindenkivel, ehhez nincs se időnk soha meg se látnak, legfeljebb könyvből ismerik meg. Ne kérdezze, se pénzünk, se elég barátunk. Amit maga keres, Montagk, megtalálható a világon, de a tucatemberek száz közül kilencvenkilenc dolgot hogy érdemes-e, biztos-e? És ne is számítson arra, hogy egyetlen dologban, személyben, technikai találmányban vagy könyvtárban megtalálhatja lelke nyugalalmát. A lelki nyugalmat önmagával kell elintéznie, s ha eközben életét veszti, hát legalább azzal a tudattal vesz el, hogy a mentő partok felé úszva történt.

Faber felkelt, hosszú léptekkel méregette a szobát.

— Nos? — kérdezte Montagk.

— Mondja, valóban egészen komolyan gondolja?

— Tökéletesen.

— Csakugyan alattomos terv, meg kell hagyni. — Faber fé-lénk tekintetet vetett hálózszobája felé. — A tűzörök házát ország-szerte lángokban látni, feldúltan, mint az áru-lás gócpontjait. A szalamandra beleharap a saját farkába, atyaisten, ez lenne csak valami!

— Kezemben van az összes tűzörök lakásának jegyzéke. Valami földalatti mozgalommal...

— Sajnos, senkiben sem lehet bízni. Maga meg én, mi ketten borítsuk lángba a házakat? Ki más?

— Hát nincs több volt tanár, mint maga, volt író, történelem-tudós, nyelvész...?

— Vagy holtak, vagy aggastyánok mind.

— Minél öregebbek, annál jobb, annál kevésbé tűnnek fel. Maga bizonyosan ismer jónéhányat, vallja csak be.

— Ó, hiszen van egy sereg színész, aki már évek óta nem lépett fel Pirandello, Shaw vagy Shakespeare darabban, mert ezek túlságosan éber szellemet lehelnek. Ezeknek az elégedetlenségét jól fel lehetne használni. És a történettudósok méltó haragját is, hiszen már negyven éve nem írhattak egy sort sem. Valóban elkezdhetnék az embereket gondolkodásra, olvasásra nevelni.

— Igen.

— De ezzel csak egy kis sarkát fognánk meg a dolognak. Kultúránk egész világa belülről róthadt, az alapjait kellene átformálni. Nem arról van szó, hogy felszedjünk egy könyvet, amit valamikor fél évszázaddal ezelőtt eldobtak, nem ilyen egyszerű a dolog. Gondolja csak meg, hiszen alig is van szükség a tűzörségre, az emberek maguktól abbahagyták az olvasást. Ti, tűzörök olykor-olykor gondoskodtok egy kis népmulatságról, amikor egy-egy házat felgyújtotok, de ez semmi más, mint bolhacirkusz. Nélkületek is meglennének. A lázadó lelkek úgyszólván kihaltak. És ez a kevés, aki megmaradt, olyan pipogya, mint én. De hát tudja-e túltáncolni a fehér bohócot, tudja-e túlharsogni a vásári kikiáltókat és a televíziós családot? Csak ha túl tud tenni rajtuk Montagk, csak akkor tud érvényesülni. Bolond maga, Montagk mindenképpen. Hiszen az emberek mégis csak élvezik az életet.

— Csupa gyilkos és öngyilkos.

(Folytatása következik)